

Maja Novak

Uspavanka gospe Kopernik

Pomiri se, sin moj, in ne mlati po meni s pestmi v slepem besu. Lezi na hrbet, z rokama ob telesu, in pusti, da ti položim dlan na čelo. Povem ti pravljico, ki jo poznajo vsi drugi otroci. Povem ti pravljico o stolpu.

V pritličju stolpa je kavarna; imenuje se Sonček. Samo ime je, sin moj, le skupek glasov, ki nič ne pomenijo. Nikar ne žaluj, ker nikoli ne boš videl Sončka. Samo kavarna je, ovdovela kot druge. Le jantarjeva svetloba, ki pozimi popoldne uhaja izza njenih zaves, laže o zavetju. Spominjam se, kako sem prvo leto po moževi smrti brez cilja hodila po ulicah, s tabo v otroškem vozičku, pozno v večer, preštevala sem zlate kvadrate oken nad sinjimi mrežastimi krošnjami mestnih dreves in v moji osamljenosti se mi je vsako neznanó stanovanje za razsvetljenimi stekli zdelo toplejše od najinega; pa je bil le privid. Tudi za tistimi okni so bili nesrečni, še zmerom so. Zato jo je najbolje opazovati od zunaj, kavarno Sonček, kajti takrat se zdi res lepa. Kako naj ti opišem njeno luč, ko pa ne moreš razumeti? – nekaj skoraj otipljivega je, kot med, kot vroč vosek, kot želatina ... da, to bo dobra primerjava: kot prozorni listi želatine, ki se raztapljajo v bistri vodi, čiste brezbarvne plasti, ki se leno zlivajo drugo z drugo. Lepo.

Ta gosta, židka svetloba se vsako leto počasneje vleče skoz vseh devet nadstropij stolpa.

V prvem nadstropju so brokerji. Samo imenujejo se tako, sin moj, samo imenujejo; nikar ne vrešči. V resnici dajejo posojila. Njihove pisarne so najmanjše v stolpu, saj veliko prostora med njimi zavzamejo križišča, nizki zidovi in rebra gotskih opornikov. Ker na plečih nosijo pezo višjih nadstropij, so se stene kot plastelin nemarno razlezele v širino in veliko beleža je bilo treba, preden je vse skupaj spet delovalo moderno. Beli so zidovi, bele cevi jodovih svetilk, telefoni so beli, faksi smetanovo beli, njihov glas je white noise. Brokerji so poskočni ljudje, krilati kot vrabci. Medtem ko se pogovarjaš z njimi, jih utegne tebi nič meni nič kot balonček odpihniti pod strop, kjer se pridružijo norčijam tam že lebdečih kolegov in žlobudrajo v svoji tatinski latovščini. Njihovo vedenje človeka prej ali slej resnično razkači.

Ob brokerjevi sveže postlani pisalni mizi leze v dve mastni gubi ženska, ki piše čeke. Temu se pravi jamstvo. Vsak mesec bodo vnovčili enega. Ženska se ne poda k

dekorju. Povsem lahkomišelnost je dovolila, da je pomodrela, postala je vijoličasta in temnozeleno, razgaljeno kolesje njenega obraza pa je kot na kubističnem platnu razstavljeno vsepovsod po mizi okrog praznega ohišja. Ženska ne razume, zakaj je seštevek vsot na čekih višji od vsote cifer na bankovcih, še dehtečih po tiskarski barvi, ki jih broker vabeče moli pod njene drzno plašne, zlakotnele ustnice barve indiga. Broker razlaga. Psihopompos vodi nekaj mrtvega v Had.

Drugo nadstropje: bordel. Nikar ne poizveduj naokrog, kaj to pomeni, fant moj, kajti posmehovali se ti bodo. Vse ženske vedo in večina moških tudi. Ne ti. Midva imava drug drugega.

Tretje nadstropje ...

Pokukajva raje za hipec v četrto, saj ti je prav, dečko? Zelo zanimivo nadstropje; nekateri trdijo, da se ga čas izogiba, vendar ne verjamem. Ogenj ga je izvotlil pred leti, stene so še lisaste od čada, zato vsi mislijo: samo zloben, zažgan kraj je, nič drugega. Ampak nedavno tega je nekdo, čeprav zakon prepoveduje tako ravnanje in velja za nemoralno, ovesil osmojene zidove z Van Goghovimi portreti gospoda Richelieuja. V škrlatni kuti pred škrlatno tapiserijo se sprehaja blago nasmehljani kardinal z negovanimi dlanmi. Pod slikami se starci udrtih lic in prodornih oči sklanjajo nad retorte, pegaste od vodnega kamna, nad epruvete v lesenih podstavkih zoglenelih robov, ter pomnogoterjajo telesne sokove vojskovodij, medicinskih akademikov in atletov, kronanih z olimpijskim lovorom. Statistike dokazujejo, da se prvih, drugih, tretjih, Van Goghov in Richelieujev pod vplivom četrtega nadstropja rodi mnogo več kot sicer. Starci jih klonirajo in čakajo na obetavnejši jutri. Lepe uniforme nosijo, vendar naj ti ne bo hudo, ker jih nikoli ne boš uzrl. Ko bi se bilo treba zares bojevati, bi jim bile s svojimi pletenimi vrvicami in resastimi epoletami samo v napoto.

Kurilnica je povsem skregano z zdravo pametjo nameščena v petem nadstropju, v osrčju stolpa. Bele megle sikajo izza kotlovnih zaklopk, iz špranj ob kolenih cevi, in topotajoče črpalke poganjajo vrelo vodo po vseh žilah zgradbe. Kazalce merilnih naprav nadzira zlovoljen striček nasršenih obrvi. Ne pogovarja se in ne mara poslušati. Iz oči mu sevajo strele. Red je red in red mora biti, poudarja, kot da bi pribijal žeblje: samo to bom počel, kar mi narekujejo tehničnovarstveni predpisi in pravila hišnega reda. Otroci se ga bojijo, vendar na splošno velja, da ne misli slabo in da so platnени žepi njegovega delovnega pajaca v izobilju polni sladkarij za malčke, ki se nehote znajdejo v njegovem soparnem kraljestvu.

Nikoli se z rokami, izproženimi predse, ne pritiplješ tja, sin moj.

Primamljene s toploto se jate ptičev zaletavajo v zunanje zidove petega nadstropja. Vreščijo in kljuvajo v omet in njihovi krvaveči, razbiti kljuni so kakor s kraterji izdolbli mavčne okenske obrobe.

Nikoli, otrok moj.

Nikoli ne hodi v šesto nadstropje. Svinčeva luč kaplja izpod stropa; vem, da je to tebi vseeno, pa te vendar svarim: na koži boš začutil njeno bolehnost. Vse žarnice so pregorele, samo še petindvajsetvatne brlijo. Tam enkrat na teden sestankujejo člani društva paraplegikov, šepavcev in bolnikov z osteoporozo. Zdaj pa dobro razmisli: ali

lahko od paraplegikov, šepavcev in bolnikov z osteoporozo pričakuješ, da bodo lezli na stole in menjali žarnice? Povedati moram še to, da je šesto nadstropje (poleg tretjega) edino brez dvigala, zato je treba vanj peš. Kljub temu se paraplegiki, šepavci in bolniki z osteoporozo ne pritožujejo. Zadovoljni moramo biti s tem, kar imamo, ponavljajo, in ne pisati peticij o spremembah. Njihovo geslo se glasi: če bomo zahtevali dvigalo, nas bodo prikrajšali še za stopnice.

Sedmo nadstropje, nedoumljivo. Dograjeno pet let po ameriški revoluciji in osem let pred francosko. Zato rektorat fakultete za esperanto, ilo in franglais. Duh optimizma novih časov. Vulgarni ljudje: sivolasi fantje, ki so leteli z Wrightoma, in filmski režiserji. V glavnem popivajo. Treba pa je priznati, da ga veliko nesejo in da so neutrudni v prizadevanjih, prisvojiti si više in niže ležeče prostore.

V osmem nadstropju je kopališče.

Se še spominjaš, sin moj, kako sva jo poleti mahnila na kopališče? Seveda ne v osmo nadstropje, ampak na Kodeljevo, da bi te vsaj enkrat skoz in skoz prepekli sončevi žarki. Lepo je bilo, mar ne, otrok? Pustolovščina po najini meri. Revna sva, zato sva morala prigrizek prinesiti s sabo, ampak jaz sem v košaro položila prave lončene skodelice in kositrast pribor, da nama bi bilo med tujci bolj domače. Spokojno povešene glave si žvečil ob meni, kot sončnica si upiral ustnice v razbeljeno nebo in prisluškoval pljuskanju prenapolnjene vode prek betonskih robov treh bazenov, in čeprav le iz navade in povsem po nepotrebnem, sem sedla tako, da bi ti s svojim širokim hrbtom v črnih kopalkah do tilnika zastrla pogled na zdrave ljudi; in jaz sem imela oči le zate.

Dolgo, dolgo se po mračnem črevesu dvigala vzpenjaš v deveto nadstropje, kjer že od leta 1930 prebiva ljubezniv jedrski fizik, okrogloliččen, blagohotnega vlažnega pogleda za tankimi šipicami naočnikov. Nihče ne pozna njegove žene, vendar mrmrajo, da se kuja, ker se njen soprog ne razume s svojo taščo. Možicelj je komaj kaj večji od tebe, vendar je genij. Izdelal je računalniško simulacijo molekule vode večnega življenja in izumil mamilo, ki te osreči, ne da bi te napravilo bolnega.

Kadar sreča soseda, vedno spoštljivo privzdigne klobuk.

Ampak zlobni jeziki opravljajo. Tu in tam naj bi se znanstvenik z nazobčanega venca vrh stolpa splazil dol na asfalt, v temnih, ozkih ulicah, polnih prevrnjenih smetnjakov in praznih kartonastih škatel, poiskal nedoraslo siroto, jo zadavil, raztrgal z golima rokama in si kleče v mlaki ob truplu oberoč tlačil v usta njen drob.

Ne jokaj, moj sin, pri meni si na varnem.

Zaspi zdaj; pravljice je konec.

Tretje nadstropje? Res hočeš, naj ti pripovedujem o tretjem nadstropju?

Tretje nadstropje je ukleto. Tretje nadstropje je odrezano od sveta.

Skoz kvadratno luknjo v umazanih tleh iz sivega teraca tečejo strme stopnice naravnost iz drugega nadstropja v četrto. Lahko jih vidiš, malone bi se jih lahko dotaknil, vendar nanje ne moreš. Primikajo se in odmikajo, odvisno od tega, kako dolga je roka, ki zaman hlasta po zraku. Ne moreš nanje, ne moreš z njih. Zato zanje velja, da jih ni in v olikanih družbah se ne spodobi namigovati nanje.

Kljub temu sporazumno molčanje do današnjega dne ni preprečilo, da ne bi ljudje občasno zbežljali, saj so v tretjem nadstropju po naključju odkrili ustje nekih drugih stopnic, preprostejših, požarnih, ki domnevno peljejo navzdol. Ko pa stopiš nanje, spoznaš, da se zgolj sučejo okrog lastne osi, nikjer se ne ustavijo. Nad glavo in pod stopali, med drhtečimi železnimi klini, se ti pregledno ponuja vsa notranjost stolpa: vsi nosilni elementi, vse instalacije, vsa njegova konstrukcija, kot da bi bila na risalnem papirju razgrnjena pred tabo; vendar nikoli ne prideš na podeste pod sabo, nad sabo, še vrniti se ne moreš več, in končno pozabiš, ali se spuščaš ali morda vzpenjaš. Morda se že vzpenjaš, saj dokazano obstajajo tudi stopnice, ki vodijo kvišku, in tudi te se začenjajo v tretjem nadstropju. Vidiš jih s svojih stopnic in na njih vidiš ljudi, ki pobesnelo grizejo navkreber, vendar ne veš, kako so prišli tja; ne najdeš izhodišča, ne najdeš povezave ne prehoda, ne moreš k tistim, ki se prebijajo v nasprotno smer, da bi izmenjal besedico z njimi in jih potolažil, čeprav bi jih hotel, saj so videti enako izgubljeni in zbegani, kot si sam.

Varneje je za zmerom ostati v tretjem nadstropju.

Prazno je. Nič ne stoji v prostorih, ki jim je komajda mogoče reči sobe. Vrata niso oblečena v lesene podboje, vratnih kril ni, okna nimajo okvirov, steklo jih prepenja od stene do stene, kot da bi se koža samodejno zarastla čez rano. Nihče ne pozna njegovega tlorisa, samo to je znano, da ne sledi zunanjim obrisom stolpa. Če pozorno prisluhneš, morda za hrbtom zaslučiš dihanje nekoga drugega, toda to je največ, o čemer smeš upati. Slišiš, vidiš ga ne. Oči zaznajo le to, kar bi videle na presvetljeni fotografiji: motno sijočo glazuro, odsev lastne podobe. Zdaj boš seveda rekel, fant moj, da je s sofisticiranimi pripravami mogoče rekonstruirati tudi presvetljeno fotografijo in dognati, kaj naj bi prikazovala; seveda je mogoče. Strokovnjaki v kriminalističnih laboratorijih, denimo, so tega zelo veščji, z navidezno črne površine preberejo registrsko številko mikroskopsko majhnega avta v nevidnem tretjem planu. Zato prebivalci nadstropja vedo, kaj jih obdaja in kakšno je, čeprav z lastnimi močmi teh podatkov nikoli ne bodo mogli preveriti. Dokler ostanejo mirni in trezni, se lahko orientirajo. Kdor pa se naveliča vodstva iz druge roke in hoče po svoje tavati skoz tretje nadstropje, se zmede že tam, kjer je krenil na pot. Zaletava se v stene, blede senca, buta ob robove odprtih, krčevito se oprijema trdih, gladkih ploskev, ki mu nič ne povedo; kliče in vrešči, vendar ne prikliče odmeva človeškega glasu. Utihnilo je tudi dihanje tistega drugega.

Sem pa res osel, se mu nenadoma posveti: če mi je bilo usojeno ostati sam, bi bilo pametneje, ko bi bil že sprva nesramno neskromen in se pri priči podal na stopnice. Torej jih išče. Z njih, si misli, se bom vsaj lahko razgledal. Stopnice, kaj pa še. Iz sobe ne more. Nepreklicno se je izgubil. Njegov obup raste, vendar bo blodil do konca življenja.

Zato ne jokaj, sin moj, in ne žaluj; ne smili se sam sebi in ne vdajaj se napadom histeričnega srda. Nič hudega ni, da si slep. Pri nas tako ali tako ni kaj videti. Kajti vsi, kar nas je, živimo v tretjem nadstropju, vsi smo ujetniki svojega prostora in ne moremo drugam, ti usmiljeni bog.